

CONSIDERAȚII PRIVIND CERAMICA DE MASĂ DE LA (L)IBIDA. STUDIU DE CAZ. SECTORUL EXTRAMUROS VEST III

Marian Mocanu*

Abstract: The tableware sample presented in this article was found in research area Extramuros West III of the archaeological site at (L)Ibida, as a result of excavations in 2006 and 2007. After processing the pottery, 96 vessels resulted, all dating to the late Roman period, mostly from the second half of the 5th century and the first half of the 6th century. 93% of these vessels belong to the Late Roman C Ware group, mainly ascribed to Hayes 3 form. The African Red Slip Ware stands for 5%, with forms Hayes 87, Hayes 91 and Hayes 104. The Pontic Red Slip Ware represents 4%, on a par with the pottery produced by the local population. The situation found at (L)Ibida is similar with the published results from other late Roman settlements from Scythia, such as Halmyris or Capidava.

Rezumat: Eșantionul de vasa escaria prezentat în acest articol a fost descoperit în sectorul Extramuros Vest III al șantierului arheologic (L)Ibida, după săpăturile efectuate în anii 2006 și 2007. După prelucrarea materialului ceramic s-a conturat un eșantion formant din 96 de vase, toate datând din perioada romană târzie, marea lor majoritate încadrându-se între a doua jumătate a sec. V și prima jumătate a sec. VI. 93% dintre vase aparțin grupei Late Roman C Ware, majoritatea înscriindu-se în caracteristicile formei Hayes 3. Grupa African Red Slip Ware deține o pondere de 5%, cu formele Hayes 87, Hayes 91 și Hayes 104. Grupa Pontic Red Slip Ware reprezintă 4% din totalul ceramicii de masă, fiind la egalitate cu ceramica produsă de populația locală. Situația înregistrată la (L)Ibida este similară cu rezultatele publicate din alte așezări romane târzii din Scythia, cum ar fi Halmyris sau Capidava.

Key words: Late Antiquity, Scythia, (L)Ibida, Late Roman Table Ware.

Cuvinte cheie: antichitatea târzie, Scythia, (L)Ibida, ceramică de masă romană târzie.

Marea fortificație de la Slava Rusă, jud. Tulcea, identificată de V. Pârvan cu anticul oraș (L)Ibida (Pl. 1/a), beneficiază de un program de cercetări arheologice sistematice de aproape 10 ani. Lotul de fragmente ceramice aparținând veselei de masă prezentat în această lucrare este rodul descoperirilor din campaniile desfășurate între anii 2006-2007 pe sectorul, numit convențional, Extramuros Vest III, localizat la aproximativ 300 m V față de *Curtina E* a fortificației romane târzii (Pl. 1/b). Cercetarea arheologică a acestei zone a fost determinată de unele lucrări agricole desfășurate în primăvara anului 2006, care au evidențiat în acest punct o concentrare masivă de material arheologic (în special ceramică). Amintim că această zonă a mai fost menționată în literatura de specialitate, încă din anul 1953, când o parte a colectivului șantierului Histria au efectuat cercetări în acest punct¹.

Ca urmare a cercetărilor arheologice², s-a constatat că această locație a fost întrebuințată în antichitatea târzie ca spațiu de depozitare a materialului menajer provenit din interiorul orașului. Cantitatea de material arheologic recuperată este impresionantă (suprafața cercetată fiind doar de 40 mp): 583 de fragmente ceramice tipice, material osteologic, obiecte din metal

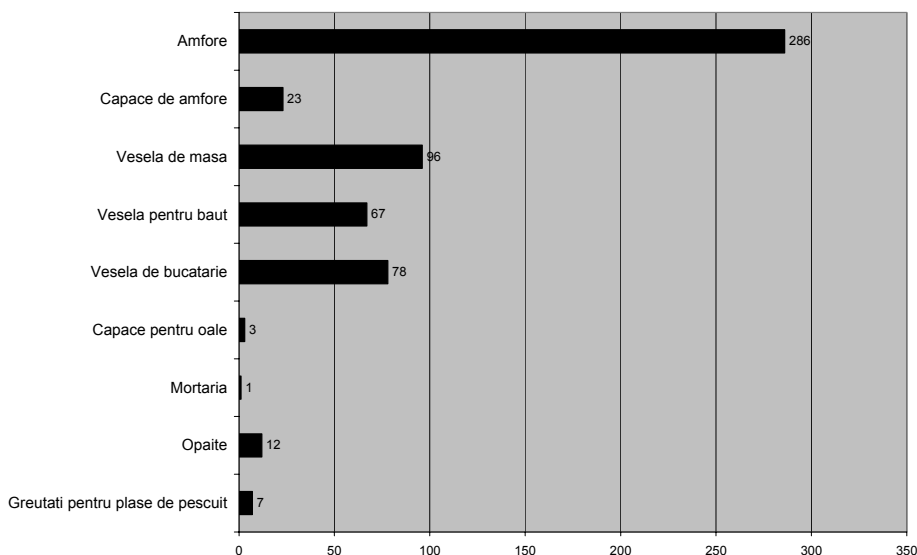
* Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Str. 14 Noiembrie nr. 1 bis, 820009, Tulcea, Romania; marian1054@yahoo.com

¹ Ștefan *et alli* 1954, 110-112.

² Cercetările arheologice din 2006 și 2007 au fost coordonate de dl. D. Paraschiv, care ne-a încredințat spre publicare lotul ceramic care face obiectul acestui articol.

(fibule romano-bizantine dar și un fragment de diplomă militară³), obiecte din sticlă și 83 de monede, marea lor majoritate fiind datate în sec. IV-V p.Chr, dintre care cea mai târzie monedă datează din timpul împăraților Iustin II și Sophia⁴. În esență, materialul arheologic prezentat în acest articol provine dintr-un context arheologic ce poate fi considerat zonă menajeră, acest lucru explicând și starea extrem de fragmentară a vaselor ceramice (în catalog există numeroase vase a căror diametru nu a putut fi determinat).

Structura lotului ceramic descoperit pe sectorul Extramuros Vest III este următoarea: din cele 583 de fragmente ceramice tipice, descoperite pe acest sector, aproape jumătate sunt amfore. Pe locul al doilea se află ceramica de masă, cu 97 de fragmente (reprezentând un procent de 18% din total), urmată de vesela de bucătărie, ce ocupă locul al treilea cu un procentaj de 13% din total. O altă categorie funcțională bine reprezentată este ceramica de băut cu 12 %, restul categoriilor fiind prezente cu o pondere de sub 5%.

Grafic. 1. Ceramica descoperită pe sectorul Extramuros Vest III. Categoriile funcționale.
Graphic 1. Pottery discovered on the area Extramuros West III. Functional categories.

Date preliminare referitoare la materialul ceramic descoperit pe sectorul în cauză au fost publicate⁵, iar o comunicare pe această temă a fost susținută la scurt timp, la sesiunea Pontica. Ulterior, după prelucrarea și studierea materialului, în ceea ce privește ceramica de masă, s-a conturat un eșantion format din 96 de fragmente (baze de farfurii), cu nouă mai puține decât datele prezentate în anul 2007⁶, întrucât unele fragmente proveneau de la același vas. La acestea se adaugă un număr de 46 de baze de farfurii, în mare majoritate de proveniență microasiatică (*Late Roman C Ware*), pe care nu le-am luat în considerare în eșantionul nostru,

³ Mihăilescu-Bîrliaba 2008, 199-210.

⁴ Iacob *et alli* 2007, 337-338.

⁵ Iacob *et alli*, 2007, 338, 509, Tab. 1-4.

⁶ Iacob *et alli*, 2007, 338, 509, Tab. 4.

întrucât există riscul ca o parte a acestora să provină din același vas cu unele buze. Totuși, trebuie menționat că cinci din aceste baze prezintă decor șampilat cu motive geometrice sau zoomorfe. De asemenea, am revizuit și concluziile cu privire la zonele geografice de producție din care provin fragmentele ceramice.

Preocupările în vederea studierii ceramicii romane în general și a ceramicii de masă în special au avut ca rezultat în ultimul secol, tipărirea unui număr apreciabil de studii și lucrări pe această temă. Nu vom insista aici în a prezenta principalele studii de referință în domeniu, acestea fiind trecute în revistă în lucrări de referință dedicate ceramicii romane și romano-bizantine din Dobrogea, publicate în ultimele două decenii⁷. Cu toate acestea, ne simțim obligați să evidențiem încă o dată importanța studierii acestei categorii ceramice, pentru realizarea unei imagini de ansamblu cât mai exactă și obiectivă asupra schimburilor comerciale dintre diferitele zone geografice ale Imperiului Roman târziu în cazul de față.

Fragmentele ceramice prezentate în catalogul de mai jos se găsesc în depozitul de ceramică de la baza arheologică a șantierului de la Slava Rusă, fiind marcate cu sigla sectorului și a secțiunii în care au fost descoperite și cu numerotarea existentă în catalog. Întrucât toate fragmentele provin din același context arheologic (zonă de depozitare a materialului menajer) în catalog nu am mai menționat caroul și adâncimea la care au fost descoperite respectivele fragmente.

African Red Slip Ware

Din această grupă fac parte vasele produse în atelierele din zona Tunisiei de astăzi, fiind denumite *African Red Slip Ware* de J. W. Hayes în lucrarea sa⁸. Producția acestor ateliere de olărie se întinde pe o perioadă de aproape șapte secole, de la sfârșitul sec. I p.Chr. până la mijlocul sec. VII p.Chr. Vesela produsă aici s-a bucurat de un succes de piață remarcabil, aria sa de maximă răspândire incluzând și bazinul occidental al mării Mediterane. Pe lângă cartea lui Hayes, în ultimele decenii au fost publicate o serie de lucrări dedicate acestei categorii ceramice, printre care amintim pe cele redactate de P. M. Kenrick⁹, M. Mackensen¹⁰ sau M Bonifay¹¹.

Atelierele nord-africane sunt reprezentate în eșantionul studiat prin trei forme. Două dintre ele (*Hayes 87* și *Hayes 104*) sunt întâlnite în majoritatea așezărilor târzii din Dobrogea romană; în schimb, forma *Hayes 91* este atestată doar la Histria, în sectorul *Bazilica Episcopală*¹². Aceasta a circulat pe spații largi în tot bazinul mediteranean, cu excepția Africii de Nord fiind des întâlnită în Peninsula Iberică, la Conimbriga fiind cea mai numeroasă formă provenită din ateliere nord-africane¹³.

⁷ Un istoric al cercetărilor din ultimul secol referitor la ceramica de masă de epocă romană vezi la: Opaîț 1996, 13-15; Topoleanu 1999, 188-189, Topoleanu 2000, 41, 69, 79; Opreș 2003, 139-143.

⁸ Hayes 1972, 13-299.

⁹ Kenrick 1985, 341-378.

¹⁰ Mackensen 1993, 166-458.

¹¹ Bonifay 2004, 155-210.

¹² Suceveanu 2007, 208-209, Pl. 75/30, 31.

¹³ Delgado, Mayet 1975, 266.

Catalog¹⁴

Forma Hayes 87, varianta a

Castron de mari dimensiuni, cu pereții oblici, buza verticală, baza inelară. Diametrul cuprins între 28-35 cm. Un singur exemplar descoperit până în prezent. Date: a doua jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 135-136, fig. 24/A; Hayes 2008, 230, nr. 1128-1130, fig. 35/1129, 1139; Opaît 1996, 139, pl. 59/12; Topoleanu 2000, 73-74, pl. 18/151, 152.

1. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă brun-roșcat de nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), cu fine particule de calcar în compoziție. Urme de vopsea neagră pe partea exterioară a buzei.

Forma Hayes 87, varianta c

Vesală de masă (castroane), cu pereții oblici, buza verticală, triunghiulară în secțiune, pe interior despărțită de corpul vasului printr-un șanț incizat. Baza inelară. Diametrul este cuprins între 25-35 cm. Un exemplar prezintă urme de vopsea neagră pe partea exterioară a buzei și a peretelui vasului. Ca date propunem prima jumătate a sec. VI p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 135-136, fig. 24/C; Kenrick 1985, 363, fig. 67/651.6, 651.7; Opiș 2003, 145-146, pl. 50/339 și pl. 54/340.

2. Fragment buză și partea superioară a peretelui vasului. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare brun-roșcat (5 YR 5/8 brown), cu particule fine de calcar în compoziție.
3. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta orange (5 YR 6/6 orange), compoziție identică cu cea a exemplarului precedent. Vopsea neagră pe exteriorul buzei și peretelui vasului.

Forma Hayes 91, varianta c

Bol hemisferic, cu buza lată, perpendiculară pe peretele vasului, ușor răsfrântă spre exterior. Diametrele variază între 15-25 cm. De pe sectorul Extramuros Vest III provine un fragment ce se încadrează în această categorie. Datarea acestei forme se înscrie în a doua jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 140-144, fig. 26/21, 23; Hayes 2008, 231, nr. 1141, 1142, fig. 36/1141, 1142; Kenrick 1985, 364, fig. 67/654.2, 654.3; Bonifay 2004, 179, fig. 95/type 52; Suceveanu 2007, 208-209, pl. 75/30, 31.

4. Fragment buză și treimea superioară a peretelui vasului. Dimensiune: Dm: 21 cm, Hp: 2,5 cm. Pastă fină de culoare roșie (10 YR 5/8 red), ardere uniformă, de calitate superioară, firmis roșu-mat, atât la exterior cât și la interior.

Forma Hayes 104, varianta a

Platouri de mari dimensiuni, cu buza groasă, aproximativ ovală în secțiune și despărțită la interior de corpul vasului printr-o șanțuire. Diametrele în general peste 30 cm. Un singur fragment a fost descoperit pe acest sector. Date: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI p.Chr.

¹⁴ Abrevierile utilizate în catalog sunt următoarele: Dm – diametrul vasului; Hp – înălțimea păstrată.

Analogii: Hayes 1972, 160-166, Fig. 29/2, Fig. 30/3, 13; Hayes 2008, 233, nr. 158, 159, fig. 36/1158, 1159; Kenrick 1985, 369, Fig. 68/663.1; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 31 CF 168-169, fig. 12/168-169; Opaîț 1996, 140, pl. 59/13; Topoleanu 2000, 77, Pl. 19/164, 165, 166. Opriș 2003, 147 -149, nr. 342-344, pl. 51/342b, pl. 52/343 și pl. 53/344; Bonifay 2004, 181-183, fig. 97/1, 4.

5. Fragment buză și partea superioară a corpului vasului. Dimensiune: Dm: 32 cm. Pasta de culoare brună de nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright) cu particule de calcar în compoziție. Slip roșu-mat aplicat la interiorul vasului.

Pontic Red Slip Ware

Din cele 97 de fragmente ceramice prezentate în catalog, patru au fost încadrate în categoria *Pontic Red Slip Ware*. Această categoria a ceramicii de masă a fost introdusă în literatura de specialitate de A. Opaîț într-un studiu publicat în 1985¹⁵ și este constituită din producția atelierelor ceramice din zona pontului. Din păcate, până în momentul de față nu există descoperiri ale cuptoarelor în care ar fi fost ars acest tip de veselă. Informațiile disponibile până în prezent arată o concentrare masivă a acestei categorii ceramice în spațiul nordic și estic al Mării Negre. La Tanais 89% din ceramica de masă aparținând antichității târzii este încadrată în această categorie, în timp ce vesela din grupa *Late Roman C Ware* este prezentă în proporție de 10%¹⁶.

Grupa *Pontic Red Slip Ware* nu apare în nici o altă lucrare publicată în România, cu excepția celor publicate cu 20 de ani în urmă de A. Opaîț¹⁷. Această stare de fapt se datorează probabil procentajului extrem de redus în care acest tip de veselă apare în orașele romane târzii dobrogene. Reanalizarea unor eșantioane ceramice publicate, de la Histria, Tropaeum Traiani sau Halmyris, ar putea lua în calcul încadrarea anumitor forme ale veselei de masă în categoria *Pontic Red Slip Ware*. Părerea noastră este că forme ceramice ce aparțin acestei grupe se întâlnesc în toate așezările antichității târzii din Dobrogea, această grupă fiind continuatoarea celei numite *Pontic Sigillata* specifică sec. II-III p.Chr.

Numerotarea formelor în catalogul ce urmează urmărește tipologia propusă de cercetătorul polonez K. Domžalski.

Catalog

Forma 3

Farfurii de mari dimensiuni, cu pereții curbați, buza lată, oblică evazată sau dreaptă, uneori cu decor incizat. Diametrele de aproximativ 30 cm. Trei fragmente au fost descoperite pe sectorul Extramuros vest III și aparțin acestei forme. Datare: a doua jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Opaîț 1985, 154 (Tip II), fig.1 /4,5; Opaîț 1996, 135, forma Opaîț II (sfârșitul sec. IV - prima jumătate a sec. V), pl. 55/1-2; Arsen'eva, Domžalski 2002, 426-427 (forma 3), 462-466, nr. 270-300, fig. 8-11.

¹⁵ Opaîț 1985, *passim*.

¹⁶ Arsen'eva, Domžalski 2002, 424, fig. 3.

¹⁷ Opaîț 1985; Opaîț 1991, 165-166.

6. Fragment buză și corp (profilul aproape întreg). Dimensiuni: Dm: 29 cm, Hp: 7 cm. Pastă de culoare orange (5 YR 7/6 orange), cu rare particule de calcar în compoziție. Slip orange, nuanță ceva mai închisă decât cea a pastei.
7. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta identică cu cea a fragmentului precedent (5 YR 7/6 orange). Slip orange, mai închis ca nuanță decât cea a pastei. În partea superioară a buzei observăm două șanțuri circulare, concentrice, realizate prin incizie.
8. Fragment buză și corp (profilul aproape întreg). Dimensiuni: Dm: 24 cm, Hp: 4,5 cm. Pasta identică cu cea a fragmentelor 6 și 7, de asemenea slip orange, nuanță mai închisă decât cea a pastei. Partea superioară a buzei este delimitată de restul vasului printr-un șanț incizat.

Forma 7

Castron de dimensiuni medii sau mici, buză de mici dimensiuni, trapezoidală în secțiune, ușor evazată spre exterior. Partea superioară a buzei prevăzută cu două șanțuri incizate, concentrice. Pereții oblici, ușor curbați în treimea inferioară a vasului, baza inelară. Datare: a doua jumătate a sec. V p.Chr, posibil începutul secolului următor.

Analogii: Opaît 1985, 155 (Tip IV), fig. 1/7,9-11; Opaît 1996, 135, forma Opaît IV (prima jumătate sec. V), pl. 55/3; Arsen'eva, Domžalski 2002, 427-428 (forma 7), 479, nr. 575-578, fig.13/575-577.

9. Fragment buză și treimea superioară a corpului. Buza delimitată la interior de restul vasului prin două șanțuri incizate, concentrice Dimensiuni: Dm: 16 cm, Hp: 6 cm. Pasta identică cu cea a fragmentelor 6, 7 și 8 (5 YR 7/8 orange). Slip orange, nuanță mai închisă decât cea a pastei.

Late Roman C Ware

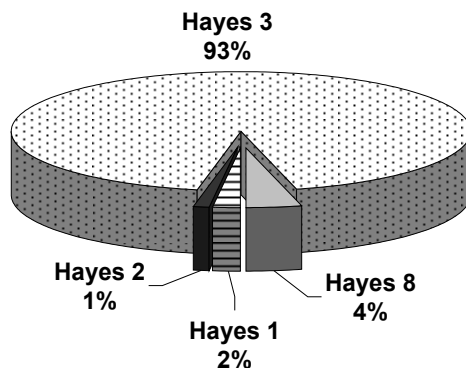
Grupa *Late Roman C Ware*, așa cum a fost ea denumită de F. O. Waagé¹⁸, mai este întâlnită în lucrările de specialitate și sub numele de *Phocaeen Red Slip Ware*. Atelierele de olari, specializate în producția veselei de masă, din partea occidentală a Anatoliei cunosc o dezvoltare deosebită începând cu a doua jumătate a sec. IV (continuând tradiția atelierelor pergameniene¹⁹), atingând perioada de maximă înflorire în a doua jumătate a sec. V și în prima jumătate a sec. VI, favorizate fiind și de stabilirea capitalei imperiului pe malurile Bosforului la Constantinopole²⁰.

La fel ca în toate așezările târzii din Dobrogea romană și pe sectorul Extramuros Vest III de la (L)Ibida marea majoritate a ceramicii de masă provine din atelierele Asiei Mici. În mod clar în sec. V-VI p.Chr. acestea au acaparat aproape în întregime piața de desfacere din provincia Scythia. Formele identificate în eșantionul studiat sunt următoarele: *Hayes 1* prezent în proporție de 2%, *Hayes 2* cu un procent de 1%, *Hayes 3*, de departe cele mai numeroase fragmente cu un procentaj de 93% și nu în ultimul rând forma *Hayes 8* reprezentând 4% din totalul vaselor încadrate în grupa *Late Roman C Ware*.

¹⁸ Waagé 1933, 298.

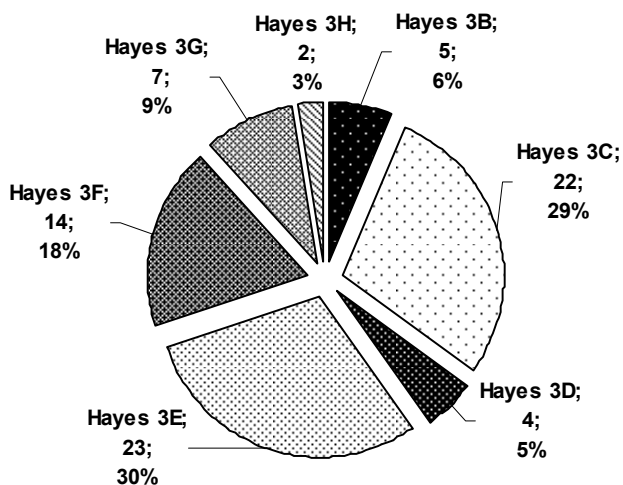
¹⁹ Hayes 1972, 369.

²⁰ Hayes 1972, 370.

Grafic 2. Formele *Late Roman C Ware*.
Graphic 2. *Late Roman C Ware* forms.

Cea mai „populară” formă a ceramicii de masă, produsă în atelierele phoceene în sec. V-VI p.Chr., este forma *Hayes 3*. Din cele 8 variante stabilite de J. W. Hayes pentru această formă, 7 sunt identificate în eșantionul din sectorul Extramuros Vest III. Cele mai întâlnite variante ale formei *Hayes 3* sunt: *Varianta C* (a doua jumătate a sec. V p.Chr.), cu un număr de 22 exemplare și continuatoarea acesteia, *Varianta E* (sfârșitul sec. V și începutul sec. VI p.Chr.) cu un număr de 23 exemplare. La polul opus se situează *Varianta B* cu 5 exemplare, *Varianta D* cu 4 exemplare și *Varianta H* cu 2 exemplare.

Grafic 3. Variantele formei *Hayes 3*.
Graphic 3. *Hayes form 3* variants.

Catalog

Forma Hayes 1, varianta b

Castron de dimensiuni medii sau mici, buza verticală, ușor curbată spre interiorul vasului. Baza inelară, scundă. A fost descoperit un singur fragment. Date: prima jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 325, fig. 65/3; Hayes 2008, 237, nr. 1233, fig. 37/1233; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 18 CF 56-57, fig. 3/56; Opaît 1996, 137, (sfârșitul sec. IV – jumătatea sec. V), pl 56/11, 13; Topoleanu 2000, 45, pl. II/14, 15; Arsen'eva, Domžalski 2002, 480, nr. 586, fig. 14/586.

10. Fragment buză și partea superioară a corpului. La exterior buza este delimitată de restul vasului printr-un șanț incizat. Pastă de culoare orange – gălbuie (7.5 YR 7/8 yellow orange) cu rare particule de nisip și calcar în compoziție. Buza vopsită la exterior, culoare bej-gălbuie.

Forma Hayes 1, varianta d

Spre deosebire de varianta precedentă curbarea buzei spre interiorul vasului nu mai este așa de evidentă.

Analogii: Hayes 1972, 327, fig. 65/7; Hayes 2008, 237, nr. 1236, fig. 37/1236; Kenrick 1985, 381, fig. 71/686.3; Topoleanu 2000, 45, pl. II/17, 18; Arsen'eva, Domžalski 2002, 480, nr. 587-590, fig. 14/587-590.

11. Fragment buză și partea superioară a corpului. Pasta de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), compoziție identică cu cea a fragmentului precedent.

Forma Hayes 2, varianta b

Castron de dimensiuni medii sau mari, buza oblică, evazată spre exterior, pereții curbați, baza inelară. Un singur fragment aparține acestei forme. Date: a doua jumătate a sec. IV-prima jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 327, fig. 66/4; Hayes 2008, 238, nr. 1238, fig. 37/1238; Bogdan-Cătănciu, Barnea 1979, 187, NV 2(16), fig. 160/2(16); Kenrick 1985, 381, fig. 71/687.2; Topoleanu 2000, 46, pl. III/20; Arsen'eva, Domžalski 2002, 480, nr. 587-590, fig. 16/605, 607; Opriș 2003, 150, nr. 354, pl. LIV/354.

12. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dimensiuni: Dm: 18,8 cm, Hp: 2,5 cm. Pasta de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright) cu foarte rare particule de calcar în compoziție. Slip la culoare.

Forma Hayes 3, varianta b

Castron, în general de dimensiuni mari, cu buza verticală, înaltă, masivă, pereții curbați, baza inelară cu diametrul destul de mare pentru a asigura stabilitate vasului. În unele cazuri, pe exteriorul buzei apar ca decor linii ondulate realizate prin incizie. Date: a doua jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 331, fig. 67/1-5; Hayes 2008, 239-240, nr. 1255-1263, fig. 38/1255-1263; Bogdan-Cătănciu, Barnea 1979, 187, NV 2(11), fig. 160/2(11); Kenrick 1985, 381,

fig. 71/688.3; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 19 CF 64-67, fig. 3/64-67; Topoleanu 2000, 48-49, nr. 23-26; Oprea 2003, 151, nr. 355, (neilustrat).

13. Fragment buză. Dimensiuni: Dm: 31 cm, Hp: 3 cm. Pasta de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), cu nisip și rare particule de calcar în compoziție, slip la culoare. Pe partea superioară a buzei se observă o șanțuire realizată prin incizie; de asemenea, la exteriorul buzei este vizibilă o linie ondulată incizată. La interior buza este despărțită de corpul vasului printr-o scobitură.
14. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange (2.5 YR 6/8 orange), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului precedent, slip la culoare. Partea exterioară a buzei este decorată cu roțița dințată, decorul fiind dispus în două registre.
15. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare cărămidie, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish). În compoziția pastei sesizăm prezența unor rare particule de calcar. Slip la culoare. Treimea superioară a buzei – decor cu roțița dințată.
16. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare orange (5 YR 6/6 orange) cu particule de calcar și nisip în compoziție. Slip la culoare, lucios la interior (fragment neilustrat).
17. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare cărămidie, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), cu rare particule de calcar în compoziție. Slip la culoare, lucios (fragment neilustrat).

Forma Hayes 3, varianta c

Castron, în general de dimensiuni mari, având buza verticală, înaltă, însă mai zveltă decât cea a variantei precedente și ușor evazată spre exterior, pereții curbați și baza inelară. Unele fragmente prezintă decor pe partea exterioară a buzei, realizat cu roțița dințată și dispus în unul sau mai multe registre. Am remarcat că unele fragmente au urme de vopsea de culoare neagră pe partea superioară și cea exterioară a buzei. De pe sectorul Extramuros Vest III provin un număr de 22 de fragmente aparținând acestei variante. Datare: a doua jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 333, fig. 67/7, 9; Hayes 2008, 240-241, nr. 1266-1273, fig. 39/1266-1273; Kenrick 1985, 382, fig. 71/688.4, 688.5, 688.6, 688.7; Böttger 1991, 164, nr. 710, taf. 50/710; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 19-20 CF 68-76, fig. 4/68-76; Topoleanu 2000, 49-50, nr. 27-34; Suceveanu 2007, 204, pl. 74/2-3.

18. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare orange (5 YR 6/6 orange), în compoziție cu particule de calcar și nisip. Slip la culoare. Partea superioară a buzei prezintă urme de vopsea de culoare neagră.
19. Fragment buză. Dimensiuni: Dm: 27 cm, Hp: 4,5 cm. Pastă de culoare brună, nuanță deschisă (7.5 YR 5/6 bright), cu particule de calcar și de nisip în compoziție. Slip la culoare. Partea exterioară a buzei este decorată cu roțița dințată, în două registre.
20. Fragment buză. Dimensiuni: Dm: 20,4 cm, Hp: 3,4 cm. Pastă de culoare brună (5 YR 5/8 brown), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului precedent. La exterior buza este decorată cu roțița dințată, decorul fiind dispus în trei registre. De asemenea, pe partea superioară a acesteia se observă urme de vopsea neagră.

21. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare orange, mat (7.5 YR 6/4 dull orange) cu particule de nisip și calcar în compoziție. La interior, slip de culoare orange. La exterior, decor cu roțița dințată dispus într-un singur registru.
22. Fragment buză. Dimensiuni: Dm: 27 cm, Hp: 2,6 cm. Pasta de culoare orange, mat (7.5 YR 6/4 dull orange), cu nisip și foarte rare particule de mica argintie în compoziție. Slip de aceeași culoare, dar nuanța puțin mai închisă decât a pastei.
23. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare galben-orange (7.5 YR 7/8 yellow orange), cu rare impurități, particule de nisip și de calcar în compoziție. Slip la culoare. Partea exterioară a buzei decorată cu roțița dințată, în trei registre (fragment neilustrat).
24. Fragment buză. Dimensiuni: Dm: 27,4 cm, Hp: 3,5 cm. Pasta de culoare brună (10 YR 4/6 brown), cu impurități, particule de nisip și de calcar în compoziție. Slip la culoare. Partea exterioară a buzei este decorată cu roțița dințată, într-un singur registru. La exterior, buza este despărțită de corpul vasului printr-o șanțuire pe care sunt vizibile urme de vopsea de culoare albă.
25. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta orange (7.5 YR 7/6 orange), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului nr. 23. Partea exterioară a buzei a fost decorată cu roțița dințată, însă decorul este foarte greu vizibil, fiind probabil dispus în două registre (fragment neilustrat).
26. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), cu particule de nisip și de calcar în compoziție. Slip la culoare. Pe partea superioară a buzei se pot observa urme de vopsea de culoare neagră (fragment neilustrat).
27. Fragment buză. Dm: 21,6 cm, Hp: 3,5 cm. Pastă de culoare orange (7.5 YR 7/6 orange), cu impurități, particule de calcar și nisip în compoziție. Slip la culoare.
28. Fragment buză. Dm: 26 cm, Hp: 3,4 cm. Pasta identică cu cea a fragmentului precedent (5 YR 6/6 orange). Slip la culoare.
29. Fragment buză. Dm: 28 cm, Hp: 2,8 cm. Pastă de culoare brună (5 YR 5/8 brown), cu particule de calcar și nisip în compoziție. Foarte rare particule de mica argintie. Slip la culoare.
30. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare brun-roșcat, mat (2.5 YR 4/4 dull reddish brown), cu impurități, particule fine de nisip și calcar în compoziție. Partea exterioară a buzei a fost împărțită în trei registre, cel din treimea superioară și cel din treimea inferioară având urme de vopsea de culoare albă (fragment neilustrat).
31. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare orange (5 YR 6/8 orange), cu particule de calcar și nisip în compoziție. Slip la culoare (fragment neilustrat).
32. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului precedent. Slip la culoare (fragment neilustrat).

33. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta orange-gălbui (7,5 YR 7/8 yellow orange), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului nr. 31. Slip la culoare (fragment neilustrat).
34. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brună (5 YR 5/8 brown), cu impurități, particule fine de calcar și nisip, foarte rar particule de mica argintie. Slip la culoare, lucios la interior (fragment neilustrat).
35. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului nr. 31. Slip la culoare (fragment neilustrat).
36. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange-gălbui (7.5 YR 7/8 yellow orange), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului de la nr. 34. Slip la culoare (fragment neilustrat).
37. Fragment buza. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange (5 YR 7/6 orange), cu impurități, particule de calcar și nisip în compoziție. Slip la culoare (fragment neilustrat).
38. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta identică cu cea a fragmentului nr. 31 (7.5 YR 6/8 orange). Slip la culoare (fragment neilustrat).
39. Fragment buza. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului nr. 37. La exterior, partea superioară a buzei este marcată printr-o șanțuire fină pe care se observă urme de vopsea roșie (fragment neilustrat).

Forma Hayes 3, varianta d

Castroane relativ asemănătoare cu cele aparținând variantei precedente, însă cu diametre sensibil mai mici, cu buza mai scundă, partea inferioară a acestora fiind mai pronunțată și mai puternic profilată în afară. De pe sectorul Extramuros Vest III provin 4 fragmente aparținând variantei d, din care două decorate cu roțița dințată, unul dintre acestea având partea exterioară a buzei vopsită în culoarea neagră. Datare: a doua jumătate a sec. V p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 329-333, fig. 68/13; Hayes 2008, 241, nr. 1274, fig. 39/1274; Kenrick 1985, 382/688.8, 688.9, 688.10; Topoleanu 2000, 50, pl. IV/35-38.

40. Fragment buză și treimea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), cu impurități, particule de nisip și calcar în compoziție. Slip la culoare, mat la interior. Partea exterioară a buzei este decorată cu roțița dințată, decorul fiind dispus în două registre. Totodată partea exterioară este vopsită în culoarea neagră.
41. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange-gălbui (7.5 YR 8/8 yellow orange), cu particule fine de nisip și calcar și foarte rar particule de mica argintie în compoziție. Slip la culoare (fragment neilustrat).
42. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brun-roșcat, mat (5 YR 5/4 dull reddish brown), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului precedent. Slip la culoare. Partea exterioară a buzei este decorată cu roțița dințată, decorul fiind dispus în trei registre.

43. Fragment buză. Dm: 24 cm, Hp: 2,7 cm. Pasta identică cu cea a fragmentului nr. 41 (5 YR 5/6 bright reddish). Slip la culoare. Partea superioară a buzei este puternic evazată spre exterior.

Forma Hayes 3, varianta e

Varianta *e* a formei *Hayes 3* este cunoscută în literatura de specialitate ca varianta ce asigură tranziția ceramicii de masă phoceene de la sec. V la sec. VI p.Chr. Aceasta este varianta cel mai bine reprezentată din punct de vedere numeric în siturile romano-bizantine nord-dobrogene. Este vorba de castroane de dimensiuni medii (diametrul cuprins în general între 20-30 cm). Buza este verticală, concavă, uneori decorată fie prin incizii realizate cu roțița dințată fie cu vopsea de culoare neagră sau albă. Baza este inelară. În lotul studiat am identificat 23 de fragmente. Datate: sfârșitul sec. V-prima jumătate a sec. VI p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 329-333, fig. 68/14-16; Hayes 2008, 241, nr. 1275-1279, fig. 39/1275-1279; Kenrick 1985, 382, fig. 71/688.11, 688.12, 688.12; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 20-21 CF 77-81. fig. 4/77, fig. 5/78-81; Topoleanu 2000, 50-51, pl. IV/39-41, pl. V/43-46.

44. Fragment buză. Dm: 26 cm, Hp: 2,7 cm. Pasta de culoare orange-gălbui (7.5 YR 7/8 yellow orange), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. De asemenea rare particule de mica argintie. Slip la culoare.
45. Fragment buză. Dm: 27 cm, Hp: 3 cm. Pasta de culoare orange (5 YR 6/6 orange). Pasta are în compoziție particule fine de nisip și calcar. Slip la culoare.
46. Fragment buză. Dm: 30 cm, Hp: 2,6 cm. Pasta de culoare brună (5 YR 5/8 brown), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului precedent. Slip la culoare.
47. Fragment buză. Dm: 30 cm, Hp: 2,5 cm. Pasta de culoare brună (5 YR 3/6 brown), cu nisip, calcar și particule de mica argintie în compoziție. Slip maro. La exteriorul buzei, în treimea superioară se observă urme de vopsea albă.
48. Fragment buză. Dm: 20,6 cm, Hp: 2,2 cm. Pasta de culoare roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului nr. 45. Slip la culoare.
49. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta identică cu cea a fragmentului nr. 45 (5 YR 6/8 orange). Slip la culoare (fragment neilustrat).
50. Fragment buză și treimea superioară a corpului. Dm: 18 cm, Hp: 3cm. Pasta de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. De asemenea, sesizăm și prezența unor particule de mica argintie. Slip de culoare maro. Partea exterioară a buzei este decorată cu vopsea de culoare albă.
51. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta identică cu cea a fragmentului nr. 45 (5 YR 6/6 orange). Slip la culoare. Buza decorată la exterior cu roțița dințată. Cele trei registre sunt despărțite de două nervuri.
52. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange-gălbui (7.5 YR 7/8 yellow orange), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. Slip la culoare. Decorul buzei asemănător cu cel al fragmentului precedent.
53. Fragment buză. Dm: 25,4 cm, Hp: 2,7 cm. Pasta de culoare roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția pastei este identică cu cea a fragmentului

- precedent. Slip la culoare. Decor cu roțița dințată dispus în trei registre, însă mai puțin vizibil.
54. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brună (2.5 YR 5/8 brown), cu particule fine de nisip și mica argintie în compoziție. La exterior buza este decorată cu linii incizate verticale și prezintă urme de vopsea de culoare neagră.
 55. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), cu impurități în compoziție, particule de calcar și nisip. La exterior buza este decorată cu linii incizate dispuse vertical.
 56. Fragment buză. Dm: nedeterminabil, Hp: 2,3 cm. Pasta de culoare roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), cu particule de calcar și nisip în compoziție. De asemenea se observă rare particule de mica argintie. Slip la culoare. (fragment neilustrat)
 57. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brun-roșcat, mat (2.5 YR 4/4 dull reddish brown) identică cu cea a fragmentului precedent. Slip la culoare. La interior, buza este delimitată de restul vasului printr-o scobitură proeminentă, în timp ce la exterior prezintă urme de vopsea de culoare neagră.
 58. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare orange (5 YR 6/6 orange), cu impurități în compoziție. Slip la culoare (fragment neilustrat).
 59. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange (7.5 YR 6/8 orange), cu impurități în compoziție și particule de mica argintie. Slip maro. Pe partea exterioară, jumătatea inferioară a buzei este decorată cu vopsea de culoare albă.
 60. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția pastei identică cu cea a fragmentelor nr. 56, 57, 58. Slip la culoare (fragment neilustrat).
 61. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția pastei identică cu cea a fragmentului precedent. Slip la culoare (fragment neilustrat).
 62. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta aproape identică cu cea a fragmentului precedent (5 YR 5/6 bright reddish), singura diferență notabilă fiind prezența particulelor de mica argintie. Slip la culoare. (fragment neilustrat)
 63. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), cu impurități și particule de mica argintie în compoziție. Slip la culoare. Exteriorul buzei decorat în două registre, cel superior cu vopsea de culoare neagră, iar cel inferior cu vopsea de culoare albă (fragment neilustrat).
 64. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), cu particule de nisip, calcar și impurități. Sesizăm în compoziția pastei și prezența particulelor de mica argintie. La exterior, partea superioară a buzei este delimitată printr-o scobitură. Slip la culoare.
 65. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pastă de culoare orange (5 YR 7/6 orange), cu nisip, calcar și particule de mica argintie. Pasta este arsa neuniform. Slip la culoare (fragment neilustrat).

66. Fragment buză și treimea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta orange (5 YR 6/6 orange), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 64. Slip la culoare (fragment neilustrat).

Forma Hayes 3, varianta f

Varianta *f* a formei *Hayes 3* este reprezentată în lotul nostru printr-un număr de 14 fragmente. În linii mari forma vaselor este asemănătoare cu cea a formei *Hayes 3*, varianta *e*, principala deosebire fiind buza care este mai scundă, uneori decorată cu incizii realizate cu roțița dințată. Datare: prima jumătate a sec. VI p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 329-335, fig. 69/17, 19, 23-25; Hayes 2008, 241-242, nr. 1280-1291, fig. 39/1280-1281 și fig. 40/1282-1291; Bogdan-Cătănciu, Barnea 1979, 189, NVIA 2(6), fig. 167/2(6); Kenrick 1985, 382-383, fig. 71/688.14, 688.15, 688.16, 688.17, 688.18; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 21-23 CF 82-103, fig. 5/82-85, fig. 6/86-97, fig. 7/99-102; Topoleanu 2000, 51-52, pl. 5/47-52 și pl. VI /53-56 Opreș 2003, 151, nr. 363, pl. 54/363; Suceveanu 2007, 205-206, pl. 74/4-13.

67. Fragment buză și treimea superioară a corpului. Dm: 18 cm, Hp: 2,6 cm. Pasta de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. Slip roșcat, mat.
68. Fragment buză. Dm: 14,6 cm, Hp: 2,3 cm. Pasta de culoare brună (2.5 YR 5/8 brown), cu rare particule de mica argintie în compoziție. Slip de culoare maro. Buza este decorată la exterior în trei registre, cel superior și cel inferior cu vopsea de culoare neagră, iar cel intermediar cu vopsea de culoare albă.
69. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brună (5 YR 5/8 brown), compoziția identică cu cea a fragmentului precedent. Slip de culoare maro. La exterior buza este decorată cu roțița dințată, decor dispus în trei registre delimitate între ele prin două nervuri.
70. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat, nuanță deschisă (5 YR 5/6 bright reddish), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. Slip la culoare. Exteriorul buzei decorat cu roțița dințată, în trei registre.
71. Fragment buză. Dm: 19 cm, Hp: 2,3 cm. Pasta de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), compoziția identică cu cea a fragmentului precedent. Slip la culoare. La exterior buza este decorată cu vopsea de culoare neagră.
72. Fragment buză și treimea superioară a corpului. Dm: 25 cm, Hp: 3,7 cm. Pasta identică cu cea a fragmentului nr. 70 (5 YR 5/6 bright reddish). Slip la culoare.
73. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dm: 26 cm, Hp: 3 cm. Pasta orange (5 YR 6/6 orange), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 70. Slip la culoare.
74. Fragment buză. Dm: 24 cm, Hp: 2 cm. Pasta identică cu cea a fragmentului nr. 70 (5 YR 5/6 bright reddish). Slip la culoare.
75. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brun-roșcat, mat (2.5 YR 5/4 dull reddish brown), cu particule de nisip și calcar în compoziție. Slip la culoare. Treimea superioară a părții exterioare a buzei decorată cu vopsea de culoare albă (fragment neilustrat).

76. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange (5 YR 6/6 orange), cu particule fine de calcar și nisip în compoziție. Slip la culoare, mat. (fragment neilustrat)
77. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brun-roșcat, mat (5 YR 5/4 dull reddish brown), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 70. Slip la culoare. La interior, partea superioară a buzei este delimitată printr-o șanțuire îngustă. (fragment neilustrat)
78. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 76. Slip brun-roșcat la interior, maro la exterior (fragment neilustrat).
79. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange (5 YR 6/8 orange), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 76. La interior buza este delimitată de restul vasului printr-o șanțuire extrem de îngustă. Slip la culoare, mat (fragment neilustrat).
80. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoarea roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish) identica cu cea a fragmentului nr. 76. Slip la culoare (fragment neilustrat).

Forma Hayes 3, varianta g

Vasele încadrate în această variantă au ca principală caracteristică buza verticală, scundă și destul de groasă, despărțită la interior de corpul vasului printr-o șanțuire. Din cele 7 fragmente identificate în lotul studiat, două prezintă decor incizat realizat cu roțița dințată, dispus pe partea exterioară a buzei. Datate: prima jumătate a sec. VI p. Chr.

Analogii: Hayes 1972, 329-335; Hayes 2008, 242, nr. 1292-1293, fig. 40/1292-1293; Kenrick 1985, 383, fig. 71/688.19; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 23 CF 104, fig. 7/104; Topoleanu 2000, 53, pl. 6/57-61 și pl. 7/62; Suceveanu 2007, 206, pl. 74/15-16.

81. Fragment buza și treimea superioară a corpului. Dm: 25,8 cm , Hp: 3,1 cm. Pastă de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), cu impurități, particule de nisip și calcar în compoziție. Slip de culoare brun-roșcat.
82. Fragment buză și treimea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. Rar particule de mica argintie. Slip la culoare.
83. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta orange (5 YR 7/6 orange), compoziția identică cu cea a fragmentului precedent. Slip la culoare. Buza decorată la exterior cu incizii realizate cu roțița dințată și dispuse în trei registre.
84. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brun-roșcat, nuanță deschisă (2.5 YR 5/6 bright), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 82. Slip la culoare. Partea exterioară a buzei decorată cu linii incizate dispuse vertical.
85. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange (5 YR 6/8 orange), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. Slip la culoare (fragment neilustrat).

86. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 85. Slip la culoare (fragment neilustrat).
87. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brun-roșcat, mat (5 YR 5/4 dull reddish brown), compoziția identică cu cea a fragmentului nr. 85. Slip la culoare (fragment neilustrat).

Forma Hayes 3, varianta h

Vasele încadrate în varianta h a formei *Hayes 3* se caracterizează prin buza scundă, triunghiulară în secțiune, uneori ușor evazată spre exterior. Am identificat două fragmente ale căror caracteristici se încadrează în această variantă. Datare: prima jumătate a sec. VI p.Chr.

Analogii: Hayes 1972, 329-335, fig. 68/28, 29; Hayes 2008, 242-243, nr. 1294-1297, fig. 40/1294-1297; Abadie-Reynal 1992, 23 CF 105-106, fig. 7/105-106; Topoleanu 2000, 53-54, pl. 7/63.

88. Fragment buză și parte a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), cu particule fine de nisip și calcar în compoziție. Slip la culoare, mat, atât la interior cât și la exterior.
89. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare galben-orange (7.5 YR 7/8 yellow orange), compoziția identică cu cea a fragmentului precedent, slip la culoare.

Forma Haey 8

Boluri de dimensiuni medii, având buza orizontală, ușor curbată în jos, decorată pe partea superioară cu caneluri incizate, pereții curbați, baza inelară. De pe sectorul Extramuros Vest III provin 3 asemenea fragmente. Datare: a doua jumătate a sec. al V-lea p.Chr. și începutul secolului următor.

Analogii: Hayes 1972, 342, fig. 70/1, 2; Hayes 2008, 244, nr. 1315-1317, fig. 41/1315-1317; Kenrick 1985, 385, fig. 71/690; Abadie-Reynal 1992, 24 CF 108, fig. 7/108; Opaît 1996, 138, pl. 58/5; Topoleanu 2000, 59-60, pl. X/94-97; XI/98.

90. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dm: 14,6 cm, Hp: 1,9 cm. Pasta de culoare brun-roșcat, mat (2.5 YR 5/4 dull reddish brown), cu particule de calcar și nisip în compoziție. Slip la culoare. Partea superioară a buzei prezintă două caneluri incizate concentrice. Partea inferioară a buzei este delimitată de peretele vasului printr-o nervură.
91. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dm: 14,2 cm, Hp: 1,8 cm. Pasta de culoare orange (5 YR 6/8 orange), cu impurități și particule fine de nisip în compoziție. Slip la culoare. Partea superioară a buzei este decorată cu trei caneluri incizate concentrice. La extremitatea buzei se observă urme de vopsea de culoare neagră.
92. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare roșcat-deschis (5 YR 5/6 bright reddish), compoziția identică cu cea a fragmentului precedent. Partea superioară a buzei este decorată cu două caneluri realizate prin incizie și dispuse concentric.

Ceramică de masă produsă de populația locală (?)

Ceramica de masă susceptibilă de a fi fost produsă în „atelierelor” locale este prezentă în eșantionul nostru doar prin patru exemplare, fiecare dintre acestea reprezentând o formă distinctă. Din punct de vedere al calității și texturii pastei, vasele cuprinse în această grupă nu se pot compara cu cele prezentate în rândurile de mai sus. Calitatea pastei este inferioară datorită materialelor utilizate în compoziție și a procesului de ardere, realizat în instalații rudimentare.

Din cele patru forme ceramice prezentate în catalogul ce urmează, una ne atrage atenția în mod deosebit (cat. nr. 96). Este vorba de un vas ce imită forma Hayes 3 phoceeană, amănunt important după părerea noastră, ce demonstrează încercarea meșterilor olari locali de a copia sau a „contraface” cea mai populară formă a veselei de masă din a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului următor. În momentul de față ne este imposibil să atribuim acestor forme ceramice un element etnic.

Datarea formelor ceramice prezentate mai jos s-a realizat exclusiv pe baza contextului arheologic, înscriindu-se astfel în limite cronologice destul de largi (sec. IV-prima jumătate a sec. VI). Ținând cont și de celelalte descoperiri arheologice realizate pe sectorul Extramuros Vest III nu excludem posibilitatea ca aceste forme ceramice să fie mai timpurii.

Catalog

Forma 1

Bol hemisferic de mici dimensiuni, cu buza orizontală, ușor supraînălțată, cu decor incizat dispus pe partea superioară. La interior, limita dintre buză și peretele vasului este marcată de o nervură, pereții curbați, mai accentuat în treimea inferioară, baza inelară. Datare: sec. IV-prima, jumătate a sec. al VI-lea p.Chr.

93. Fragment buză și corpul vasului (profilul aproape complet). Dm: 12 cm, Hp: 4,6 cm. Pasta de culoare galben-brună (10 YR 4/2 grayish yellow brown), ardere neuniformă, particule de calcar și multă mica argintie în compoziție. Slip maro cu multe particule de mica argintie. Partea superioară a buzei este decorată cu două caneluri dispuse concentric, la care se adaugă cercuri incizate dispuse la limita exterioară a buzei.

Forma 2

Bol hemisferic, asemănător ca forma cu cel descris anterior, buza orizontală, dreaptă, fără decor, aproape perpendiculară pe peretele vasului. Asemănător cu forma Hayes 5 phoceeană. Datare: sec. IV-prima jumătate a sec. VI p.Chr.

94. Fragment buză. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare orange-gălbui, mat (10 YR 6/4 dull yellow orange), ardere insuficientă și neuniformă, impurități, particule de calcar și multă mica argintie în compoziție. Slip la culoare, cu mica argintie.

Forma 3

Castron de dimensiuni medii sau mari, cu pereții ușor arcuiți, baza probabil inelară, buza orizontală, dreaptă, cu decor incizat dispus pe partea superioară a buzei. Datare: sec. IV-VI p.Chr.

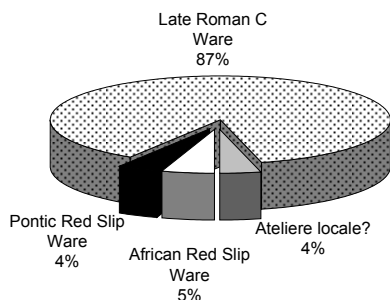
95. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dm: 22,8 cm, Hp: 3 cm. Pasta de culoare brună (10 YR 4/6 brown), ardere insuficientă, impurități, particule de calcar și multă mica argintie în compoziție. Slip la culoare, cu mica argintie. Partea superioară a buzei este decorată prin incizie cu motiv în val încadrat de două cercuri concentrice.

Forma 4

Imitație a formei phoceene Hayes 3, asemănătoare cu variantele c sau e. Buza verticală, ușor concavă la exterior, pereții arcuiți, baza inelară. Datare: a doua jumătate a sec. V sau sec. VI p.Chr.

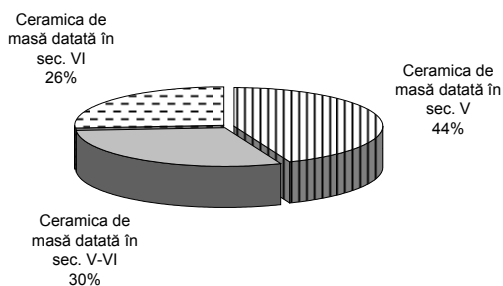
96. Fragment buză și partea superioară a corpului. Dimensiuni nedeterminabile. Pasta de culoare brună (10 YR 5/8 brown), insuficient și neuniform arsă, cu impurități, particule de nisip și multă mica argintie în compoziție. Slip la culoare, cu mica argintie.

Din informațiile prezentate mai sus se desprind următoarele concluzii de ordin istoric. Atelierele producătoare de ceramică pentru servitul mâncării (*vasa escaria*) ce domină în sec. V-VI piața de desfacere de la (L)Ibida sunt cele din zona occidentală a Asiei Mici. Grupa *Late Roman C Ware* este reprezentată în eșantionul nostru în proporție de 87%. Ceramica de masă nord-africană, produsă în atelierele din zona Tunisiei zilelor noastre (*African Red Slip Ware*) ocupă locul al doilea cu un procent de 5%, depășind ponderea atelierelor din zona bazinului Pontic, prezente în proporție de 4%. Vesela de masă atribuită producției locale reprezintă doar 4%, fapt ce demonstrează preferința locuitorilor (L)Ibidei pentru ceramica de masă de calitate superioară, provenită din import (Grafic 4-5).

Grafic 4. Ceramica de masă.
Ateliere de proveniență.

Graphic 4. Table ware. Workshops source.

Grafic 5. Încadrarea cronologică
a veselei de masă.

Graphic 5. Chronological framing
of tableware.

Prin compararea informațiilor obținute în urma studierii eșantionului de veselă pentru servitul mâncării descoperit pe sectorul Extramuros Vest III al șantierului arheologic de la Slava Rusă, cu rezultatele publicate ale unor cercetări similare, constatăm că situația întâlnită la (L)Ibida în sec. V-VI este asemănătoare cu cea din alte situri romane târzii din Dobrogea. La Halmyris grupa *Late Roman C Ware* este prezentă în proporție de 90%, ceramica nord-africană

(*African Red Slip Ware*) în procent de 8%, iar ceramica provincială ocupă ultimul loc cu 2%²¹. Aproximativ aceeași situație este întâlnită și la Capidava, ceramica aparținătoare grupei *Late Roman C Ware* situându-se pe primul loc, urmată de ceramica nord-africană²².

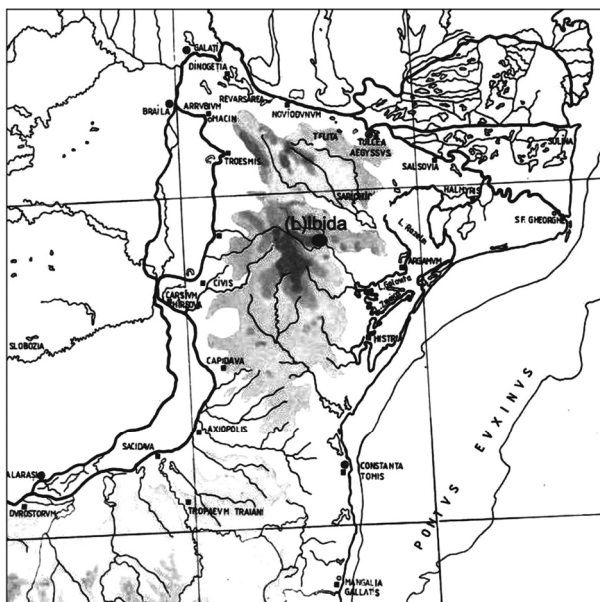
Bibliografie

- Abadie-Reynal, C., Sodini J. P. 1992, *La céramique paléochrétienne de Thasos (Alikí, Delkos, fouilles anciennes)*, Études Thasiennes 13, École Française d'Athènes.
- Arsen'eva, T. M., Domžalski, K. 2002, *Late Roman red slip pottery from Tanais*, Eurasia Antiqua 8, 415-491.
- Bonifay, M. 2004, *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique*, BAR IS 1301.
- Böttger, B. 1991, *Die gefäßkeramischen Funde (1975 – 1981)*, Iatrus-Krivina 4, 157-166, Taf. 45 – 54.
- Bogdan-Cătănciu, I., Barnea, A. 1979, *Ceramica și descoperiri mărunte*, în Barnea, Al., Barnea, I. (coord.), Bogdan Cătănciu, I., Mărgineanu-Cârstoiu, M., Papuc, Gh., *Tropaeum Traiani I. Cetatea*, 177-226.
- Conrad, S. 2007, *Die Gefäßkeramik (1992-2000)*, Iatrus-Krivina 6, 209-264.
- Crawford, J. S. 1990, *The Byzantine shops at Sardis*, Harvard University Press, Cambridge.
- Domžalski, K. 2000, *Notes on Late Roman red slip wares in the Bosporan Kingdom*, RCRF Acta 36, Abington, 161-168.
- Hayes, J. W. 1972, *Late Roman Pottery*, The British School at Rome, London.
- Hayes, J. W. 2008, *Roman pottery Fine-ware imports*, The Athenian Agora, XXXII, The American Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey.
- Gămureac, E. 2009, *Edificiul B1 din sectorul B al cetății Tropaeum Traiani. Considerații preliminare privind cercetările din 2005-2008*, Pontica 42, 243-300.
- Iacob, M., et alli 2007, *Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea [(L)Ibida]*, CCAR. Campania 2006, 335-342.
- Kenrick, P. M. 1985, *Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenice)*, III, Part 1: *The Fine Pottery*, Tripoli.
- Mackensen, M. 1984, *Eine befestigte spätantike Anlage vor den Stadtmauern von Resafa*, Resafa I, Mainz am Rhein.
- Mackensen, M. 1993, *Die Spätantiken Sigillata – und Lampentöpfereien von El Mahrine (Nordtunesien). Studien zur Nordafrikanischen Feinkeramik des 4. bis 7. Jahrhunderts*, München.
- Mihăilescu-Bîrliba, L. 2008, *Un nouveau diplôme militaire de la Mésie Inférieure*, Dacia, N.S. 52, 199-210.
- Munsell, A. H. 1990, *Soil Color Charts*, New York.

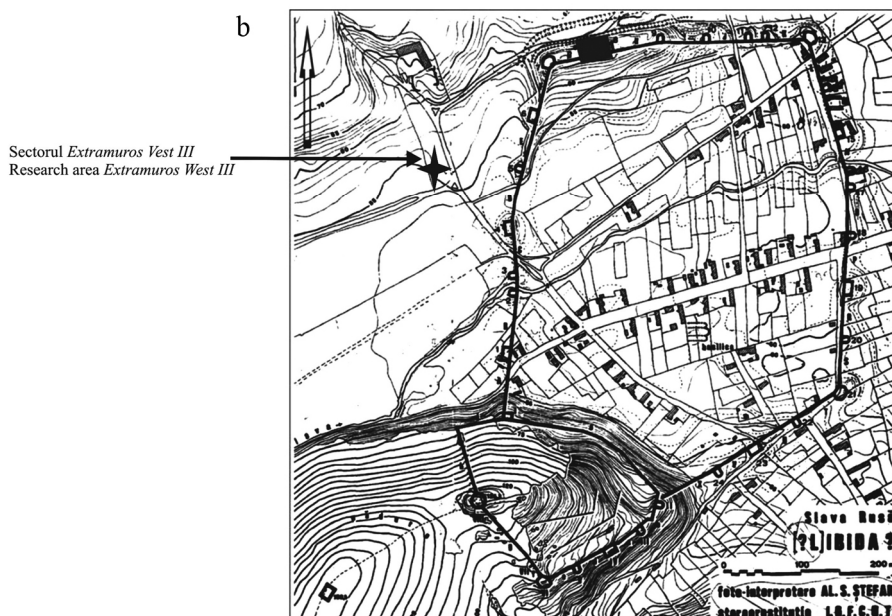
²¹ Topoleanu 2000, 87, Grafic 4.

²² Opriș 2003, 143.

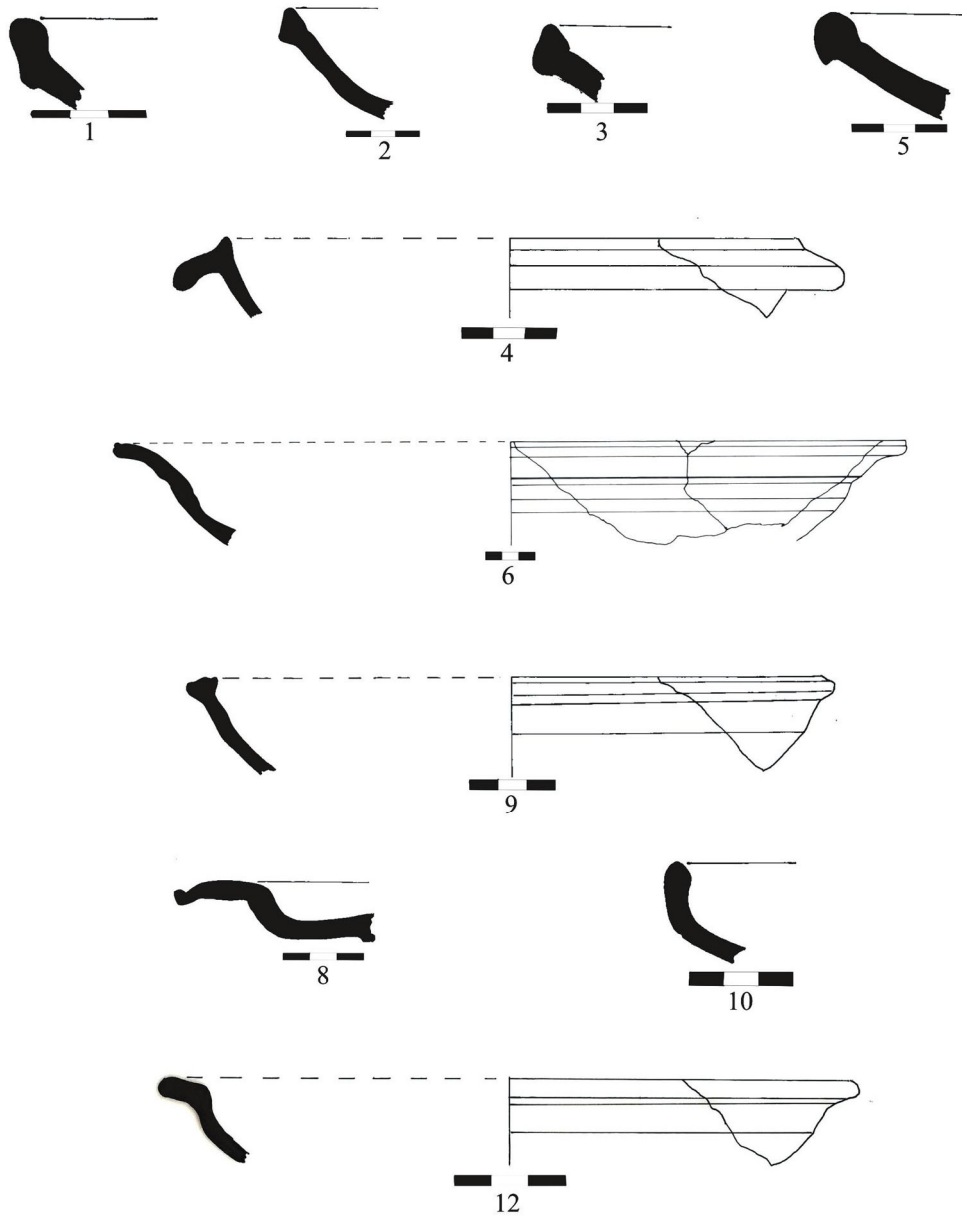
- Opaiț, A. 1985, *Einige Beobachtungen zur spätrömischen Keramik mit rotem Überzug*, Dacia, N.S. 29, 153-163.
- Opaiț, A. 1991, *Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența (Murighiol) sec V î.e.n.-VII e.n.*, Peuce 10, 133-182, 165-216.
- Opaiț, A. 1996, *Aspecte ale vieții economice din provincial Scythia (secolele IV-VI p.Chr)*, BiblThr 16, București.
- Opaiț, A. 2004, *Local and Imported Ceramics in the Roman Province of Scythia (4th-6th centuries AD)*, BAR IS 1274.
- Opriș, I. C. 2003, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV-VI p.Chr.)*, București.
- Suceveanu, A. 1982 a, *Histria VI. Les thermes romains*, București.
- Suceveanu, A. 1982 b, *Contribuții la studiul ceramicii romano-bizantine la Histria*, SCIVA 33, 1, 79-108.
- Suceveanu, A. 2007, *Histria XIII. La basilique épiscopale*, Bucarest.
- Ștefan, Gh. et alli 1954, *Șantierul arheologic Histria*, SCIV 5, 1-2, 69-122.
- Topoleanu, F. 1999, *Ceramica romană târzie de la Halmyris. Vasa escaria: formele Hayes 3 și Hayes 10*, Pontica 32, 187-214.
- Topoleanu, F. 2000, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I-VII d.Ch)*, Tulcea.

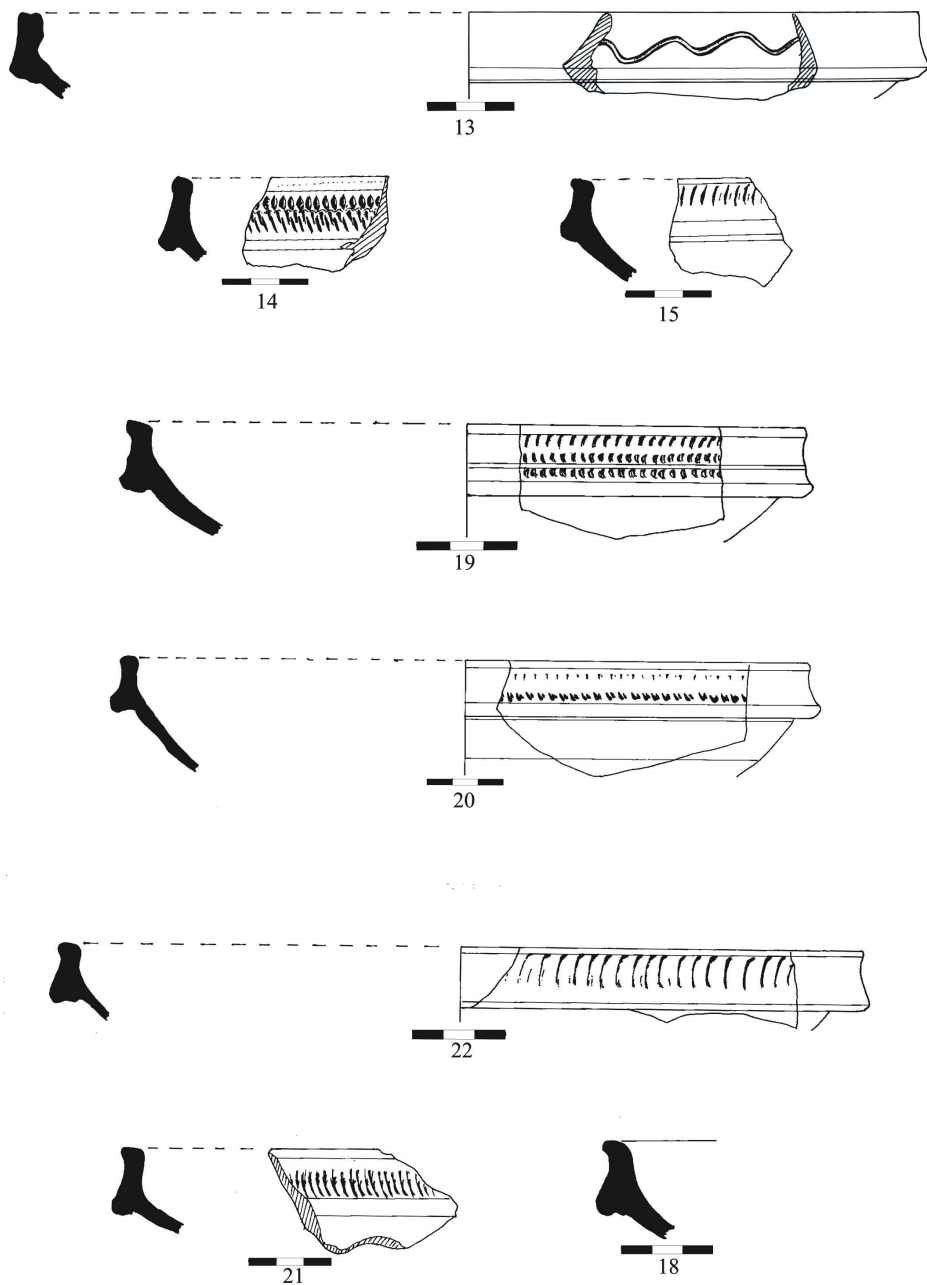
a

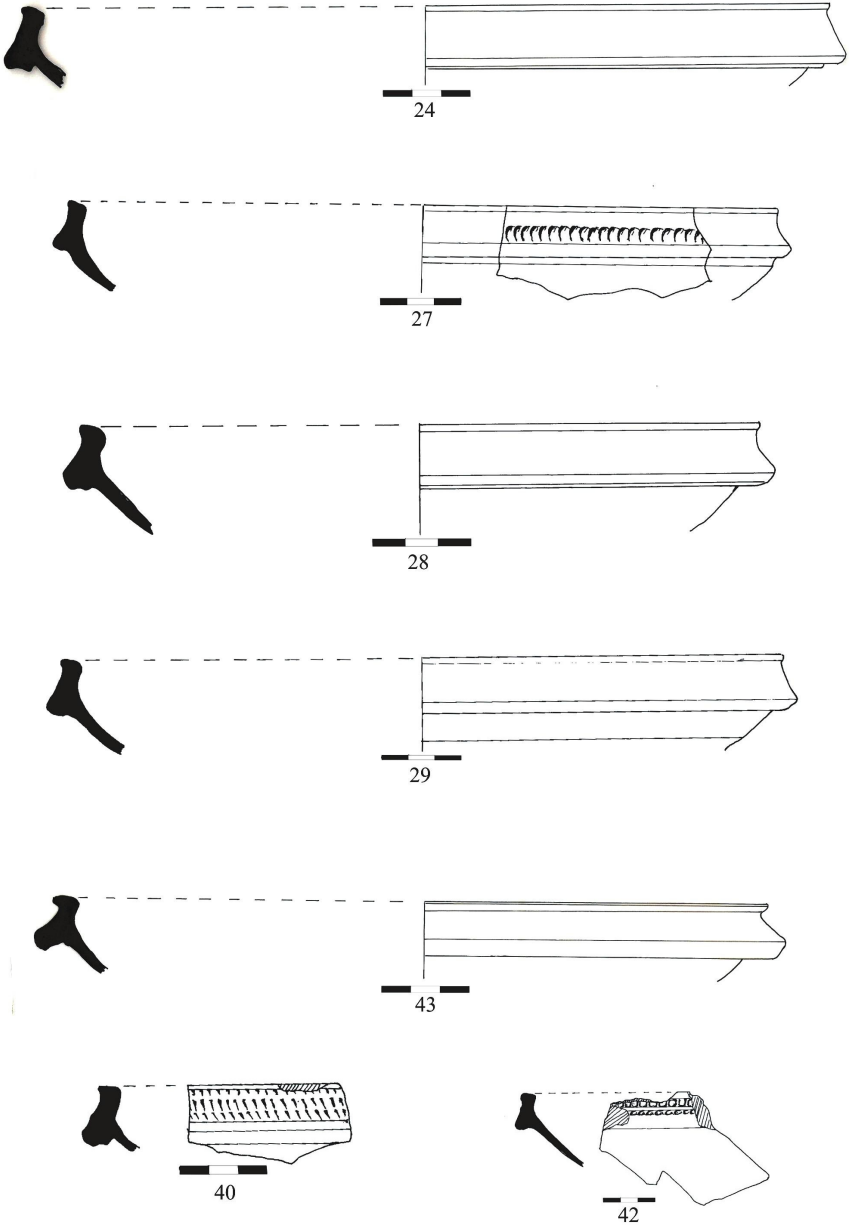
Pl. 1. a) Harta Dobrogei Romane; b) Planul cetății (L)Ibida
 Pl. 1. a) Map of the Roman Dobruđja; b) The city plan of (L)Ibida.

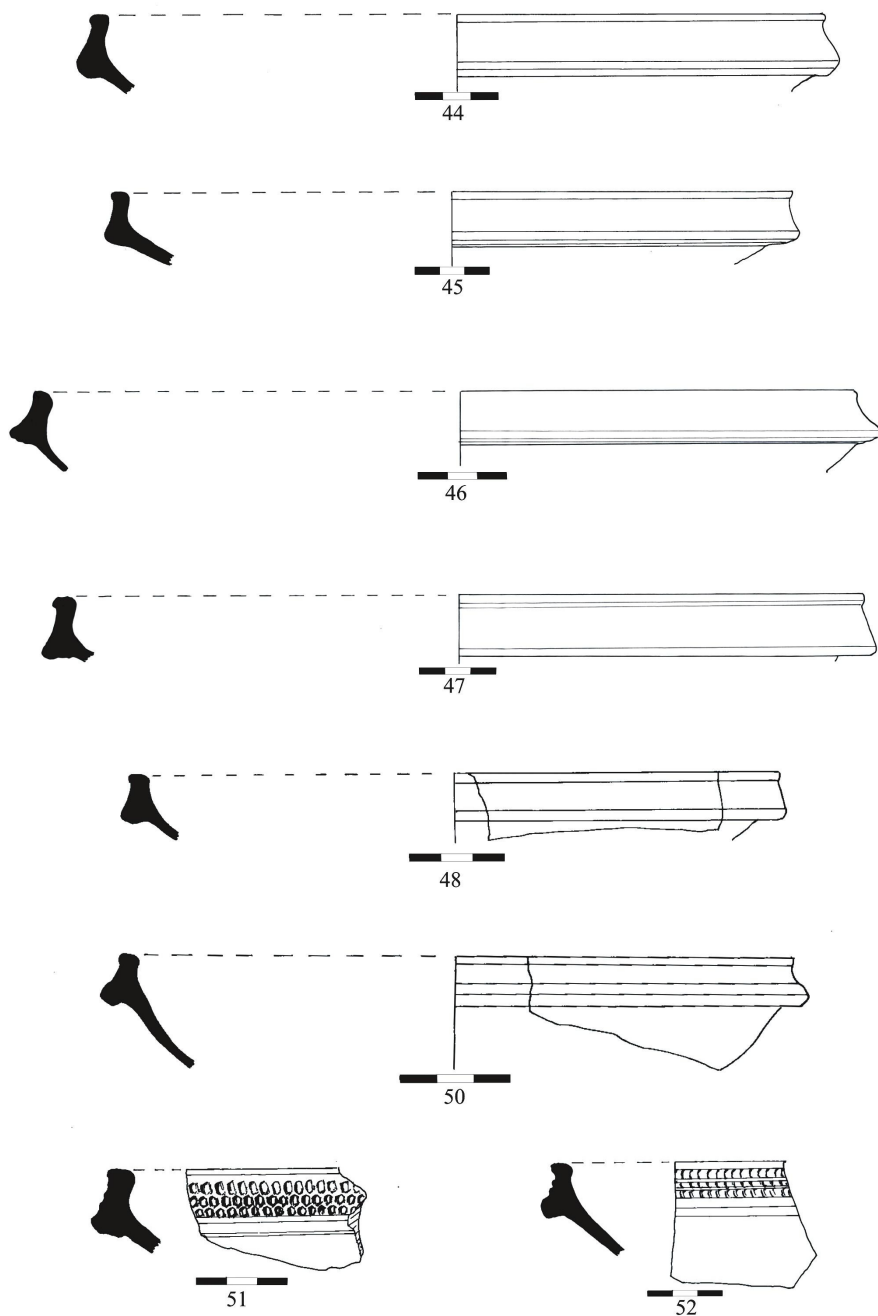
Pl. 2.

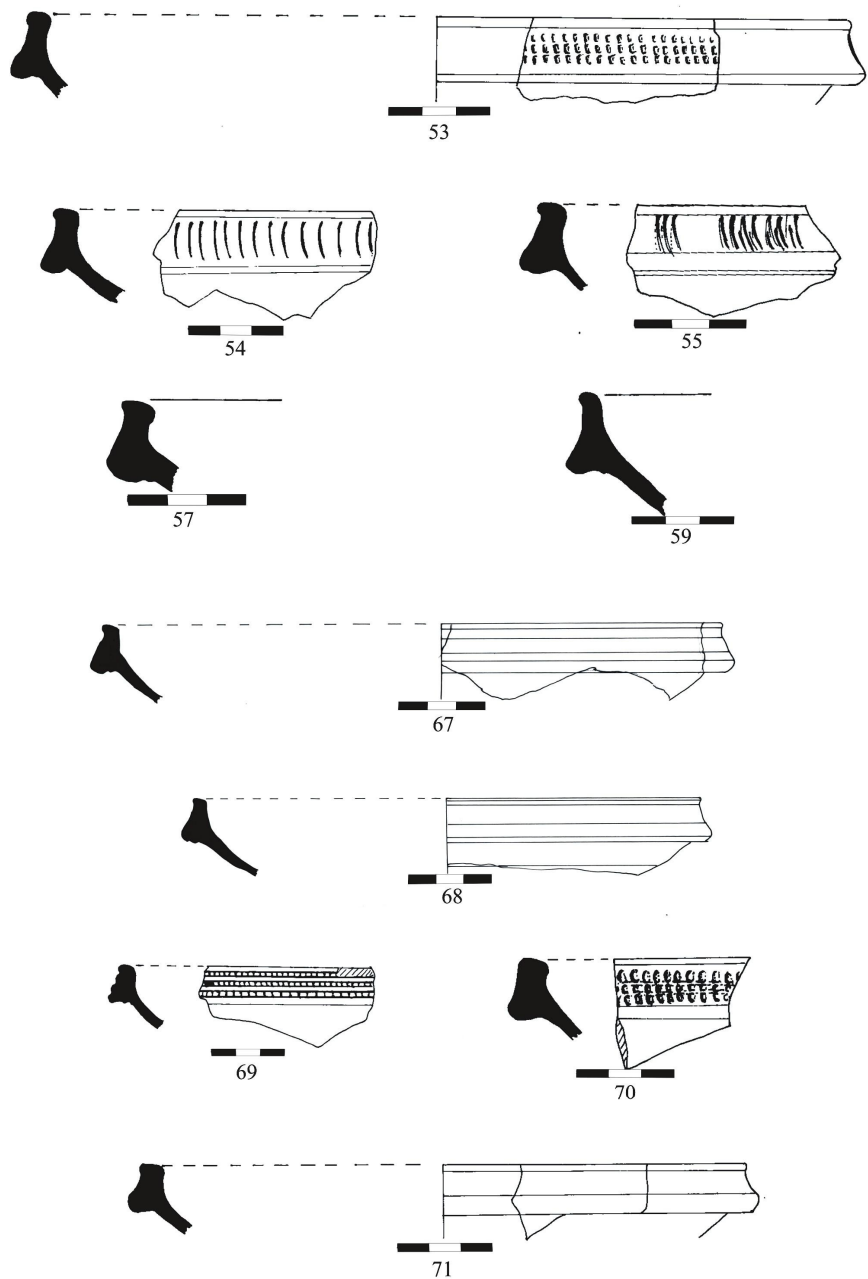
Pl. 3.

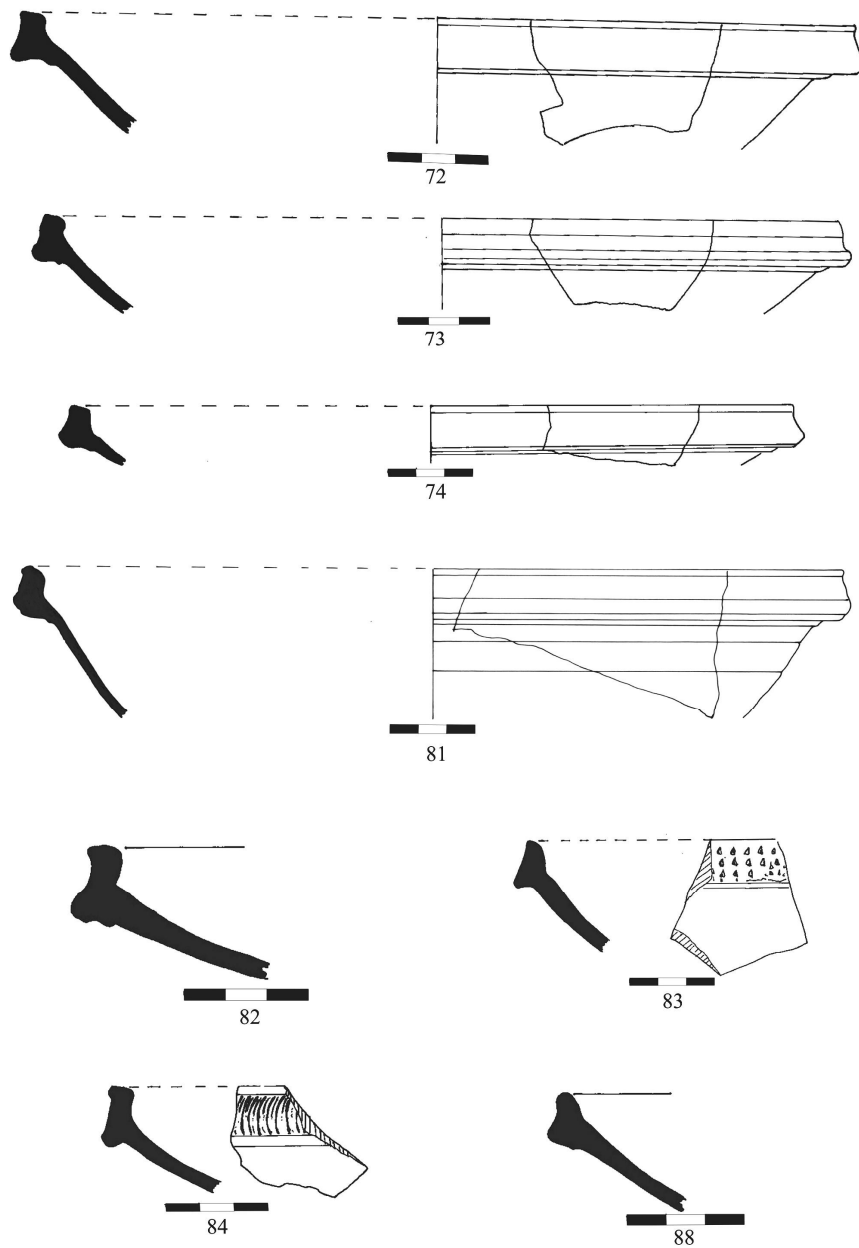
Pl. 4.

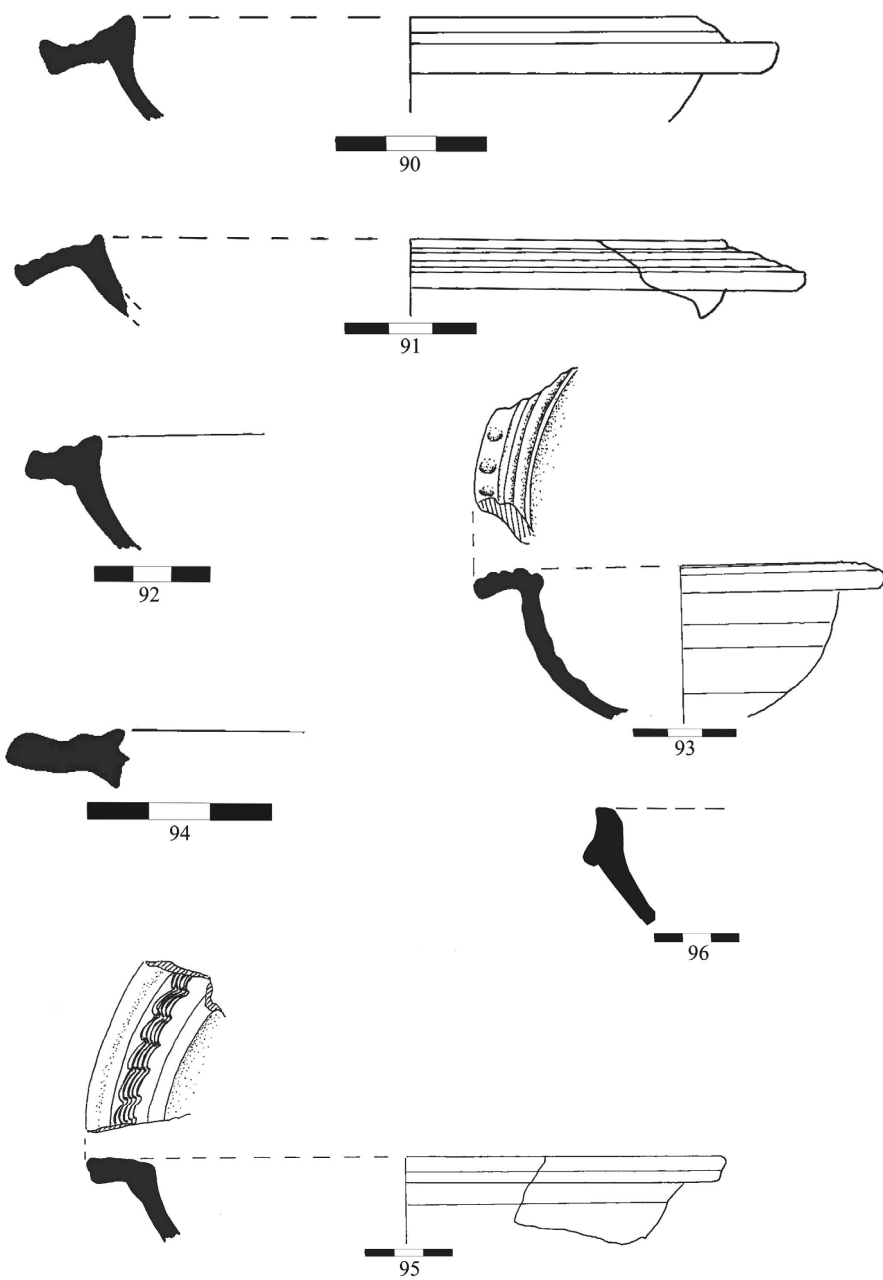
Pl. 5.

Pl. 6.

Pl. 7.

Pl. 8.